

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.19>

І.А. Ляховченко

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ОГолошення ПРОКУРОРОМ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТУ В СУДІ ПРИСЯЖНИХ

Суд присяжних є особливою формою здійснення правосуддя, що поєднує участь представників народу та професійних суддів у розгляді кримінальних проваджень, які стосуються найтяжчих злочинів. Одним із ключових процесуальних етапів такого розгляду є оголошення обвинувального акту прокурором, що має безпосередній вплив на формування у присяжних уявлення про зміст обвинувачення, доказову базу та фактичні обставини справи. У зв'язку з особливим статусом і правовою природою присяжних, які не мають юридичної освіти, перед прокурором постає складне завдання – донести зміст обвинувального акту в доступній, логічній та водночас юридично коректній формі.

Так, відповідно до ст. 347 КПК України, судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта. При цьому суд, з урахуванням розумних строків, може обмежити тривалість оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, а також оголошення короткого викладу позовної заяви.

Слід зазначити, що в правовій доктрині існують позиції, відповідно до яких обмеження прокурора в зачитуванні обвинувального акта прокурором може на пряму негативно впливати на можливість реалізації такої засади кримінального процесу як змагальність. Так, А.О. Шульга та І.В. Озерна вважають, що подібний недолік виникає внаслідок надмірного впливу суду як представника судової гілки влади через ухвалення рішень, обов'язкових для всіх учасників процесу. Водночас законодавець, наділивши суд

повноваженнями обмежувати сторону обвинувачення, не передбачив механізмів для забезпечення рівних процесуальних можливостей сторін у частині виголошення публічних промов під час судового розгляду. Наприклад, надаючи обвинуваченому необмежене право на останнє слово, закон не встановлює для нього жодних часових рамок. Було б доцільно врівноважити права сторін шляхом запровадження аналогічного обмеження тривалості останнього слова обвинуваченого, особливо в тих випадках, коли він навмисно затягує процес – наприклад, неодноразово повторюючи одні й ті самі твердження протягом тривалого часу. Ще одним прикладом досягнення балансу могло б бути вилучення із ч. 4 ст. 347 КПК словосполучення «короткий виклад», залишивши за судом лише право регулювати тривалість зачитування повного обвинувального акта прокурором. Хоча зміст ч. 1 ст. 330 КПК свідчить, що суд, зокрема головуючий, має можливість впливати на поведінку обвинуваченого під час проголошення останнього слова – наприклад, у разі порушення ним порядку, – такі заходи є реакцією саме на порушення дисципліни в суді. Відповідно, головуючий може лише попередити обвинуваченого, а в разі повторного порушення – видалити його із зали засідання. Однак навряд чи такі дії можна вважати інструментом забезпечення змагальності сторін, оскільки вони спрямовані виключно на підтримання порядку в судовому засіданні. Водночас КПК України не передбачає можливості для суду обмежувати останнє слово обвинуваченого в ситуації, коли той, не пору-

шуючи вимог порядку, свідомо затягує розгляд справи [1, с. 499].

Одразу необхідно підкреслити, що в правовій доктрині не існує єдиного розуміння словосполучення «короткий виклад обвинувального акту». Відповідно до ч. 2 ст. 291 КПК України, обвинувальний акт має містити такі відомості:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

4) анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

5) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

6) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;

7) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;

8) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

9) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;

10) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);

11) розмір пропонованої винагороди викривачу;

12) дату та місце його складення та затвердження.

Якщо аналізувати перелік цих відомостей, то можна дійти висновку, що майже всі вони

(крім, наприклад, дати та місця складання обвинувального акту, хоча і тут можуть бути свої уточнення) так чи інакше стосуються сутті обвинувачення. Відповідно, всі ці обставини в залежності від особливостей кримінального провадження можуть мати істотне значення для вирішення справи по суті, та, відповідно, можуть сформувати у суду присяжних певне попереднє уявлення про кримінальне правопорушення. Тому очевидно неправильним буде твердження, що «короткий виклад обвинувального акту» означає видалення відомостей, які передбачені в ч. 2 ст. 291 КПК України, хоча приклади з практики свідчать, що інколи трапляються і такі випадки.

Аналізуючи судову практику, можна помітити, що інколи відбувається плутанина між коротким викладом обвинувального акту та коротким викладом формулювання обвинувачення. Так, в одному з рішень ВАКС зазначає, що «щодо відсутності короткого викладу формулювання обвинувачення та наявності розрізнених фраз, що унеможливають розуміння обвинуваченням ОСОБА_6 суті пред'явленого обвинувачення, то суд зазначає, що під формулюванням обвинувачення слід розуміти короткий виклад тексту диспозиції кримінально-правової норми, порушення якої інкримінується особі, фабула обвинувачення виступає фактично моделлю вчиненого злочину, а юридичне формулювання (формула та формулювання обвинувачення) – це правова модель злочину, вказівка на кримінально-правові норми, порушення яких інкримінується обвинуваченому» [2]. Очевидно, що існує певна змістовна схожість між поняттям «короткий виклад обвинувального акту» та «короткий виклад формулювання обвинувачення», проте, використовуючи навіть позицію, зазначену вище, що ці поняття співвідносяться як загальне та частина. Обвинувальний акт, як вже було зазначено, повинен містити відомості, що передбачені в ст. 291 КПК України, до яких, крім іншого, відноситься також виклад фактичних обставин кримінального

правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення. Таким короткий виклад формулювання обвинувачення – це лише одна з частин обвинувального акту, яка, відповідно, також може бути зменшена за обсягом.

В цілому на практиці існують приклади, коли суд користується своїми повноваженнями та застосовує ч. 4 ст. 347 КПК України. При цьому суд, навіть хоча це прямо і не передбачено в чинному кримінальному процесуальному законодавстві, намагається встановити позицію сторін кримінального провадження з цього питання. Так, в одному з проваджень було встановлено, що не заперечують проти застосування ч. 4 ст. 347 КПК України ні сторона захисту, ні сторона обвинувачення. «Прокурор зазначив про відсутність, заперечень зі сторони обвинувачення щодо обмеження тривалості оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта. Зауважив, що усі обвинувачені та їх захисники отримали копії обвинувального акту у даному кримінальному провадженні в жовтні 2023 року та мали достатньо часу для ознайомлення із ним. Обсяг такого процесуального документу є значним (20 томів по 250 аркушів, а загалом понад 5 тис. аркушів) та його оголошення потребує тривалого строку, та навіть із урахуванням належної організації судового процесу із визначенням графіків судових засідань, призведе до недотримання розумних строків розгляду кримінального провадження. Тому, вважає доцільним застосування судом у даному конкретному випадку положень ч. 4 ст. 347 КПК України щодо обмеження тривалості оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта. Захисник адвокат ОСОБА_4 зазначив протективність застосування судом положень ч. 4 ст. 347 КПК України щодо обмеження тривалості оголошення прокурором короткого

викладу обвинувального акта. Враховуючи значний обсяг матеріалів, які оголошуються прокурором, стадія оголошення обвинувального акту може тривати щонайменше ще 2 роки, що в свою чергу може мати наслідком недотримання розумних строків, згідно ст. 28 КПК України, та завдань і принципів кримінального провадження, визначених ст. 2, 7, 21 КПК України. Подано пояснення від 23.05.2024 р. в письмовій формі» [3]. Таким чином суд намагався мінімізувати негативні наслідки щодо потенційного обмеження сторони захисту в ознайомленні з суттю обвинувачення, що теоретично може розцінюватися як порушення права на захисту. При цьому «колегія суддів звертає увагу, що кримінальний процесуальний закон надає право суду лише обмежити тривалість оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта (ч. 4 ст. 347 КПК України) та не містить правових важелів, на підставі яких суд міг би визначати / впливати на обсяг інформації, яку прокурор має оголосити при короткому викладі обвинувального акта» [4], тобто обмеження, які передбачені ч. 4 ст. 347 КПК України, стосуються лише часу, протягом якого прокурор може зачитувати обвинувальний акт, а не обмеження того, що він може чи не може зачитувати.

Необхідно зазначити, що в ході проведення даного дослідження не були знайдені приклади, коли була застосована ч. 4 ст. 347 КПК України при вирішенні справи судом присяжних. В цілому такий висновок не є несподіваним в першу чергу через відносно незначний відсоток кримінальних проваджень, які розглядаються судом присяжних. В той же час це не означає, що немає необхідності досліджувати специфіку застосування даного положення по відношенню до присяжних. Присяжні залучаються до розгляду лише тих кримінальних проваджень, які завдають істотну шкоду публічним інтересам. Суспільство зацікавлено в тому, щоб участь в правосудді в даному випадку брали особи, які хоч і є представниками суспільства, однак не

мають ознак професійної деформації (позитивної чи негативної), яку мають професійні судді. Відповідно, законодавець має описувати окремі процедури в такий спосіб, щоб вони максимально враховували відсутність юридичного досвіду присяжних, проте щоб вони могли в достатній спосіб реалізовувати свої повноваження в межах кримінального провадження.

Саме тому можна стверджувати, що під час розгляду кримінального провадження судом присяжних ч. 4 ст. 347 КПК України застосовуватися не може і для доведення цієї позиції ми можемо надати одразу декілька аргументів. По-перше, присяжні, як правило, не є професійними юристами, а тому вони не можуть оцінити позицію сторони обвинувачення у випадку, коли прокурор буде зачитувати лише його скорочену частину. Дійсно, у них, як і у інших учасників кримінального провадження, була можливість ознайомитися зі змістом обвинувального акту, проте така можливість в принципі не позбавляє прокурора обов'язку зачитати обвинувальний акт, а отже по відношенню до присяжних обмежень у часі теж не має бути. По-друге, така пропозиція не буде суперечити позиції сторони захисту навіть в тому випадку, коли вона

(як було наведено у прикладі вище) не проти того, щоб прокурора було обмежено в часі на зачитування обвинувального акту. Дійсно, це може стати причиною затягування судового розгляду, проте, якщо відповідне правило буде зазначено в КПК України, то обвинувачений, подаючи клопотання про розгляд кримінального провадження щодо нього судом присяжних, повинен розуміти всі ризики, в тому числі і те, що суд за необхідності не зможе обмежити прокурора в зачитуванні обвинувального акту.

У зв'язку з цим пропонується ч. 4 ст. 347 КПК України викласти в наступній редакції: «4. Суд, з урахуванням розумних строків, може обмежити тривалість оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, а також оголошення короткого викладу позовної заяви. *Якщо розгляд кримінального провадження відбувається судом присяжних, то обмеження тривалості оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту не допускається*». В такий спосіб буде забезпечено право присяжних в повній мірі ознайомитися з позицією сторони обвинувачення, що в подальшому позитивно сприятиме на можливість відправлення ними правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Шульга А.О., Озерна І.В. Обмеження судом тривалості оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту та позовної заяви у контексті змагальності сторін. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 3. С. 497–499.
2. Ухвала ВАКС від 06.03.2023, справа № 991/1872/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479618>
3. Ухвала Рівненського районного суду Рівненської області від 27.05.2024, справа № 570/5539/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119421836>
4. Ухвала ВАКС від 19.07.2024, справа № 991/1013/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120675683>

Анотація

В статті аналізуються особливості оголошення обвинувального акту в суді присяжних. Було зазначено, що в ході проведення даного дослідження не були знайдені приклади, коли була застосована ч. 4 ст. 347 КПК України при вирішенні справи судом присяжних. В цілому такий висновок не є несподіваним в першу чергу через відносно незначний відсоток кримінальних проваджень, які розглядаються судом присяжних. В той же час це не означає, що немає необ-

хідності досліджувати специфіку застосування даного положення по відношенню до присяжних. Присяжні залучаються до розгляду лише тих кримінальних проваджень, які завдають істотну шкоду публічним інтересам. Суспільство зацікавлено в тому, щоб участь в правосудді в даному випадку брали особи, які хоч і є представниками суспільства, однак не мають ознак професійної деформації (позитивної чи негативної), яку мають професійні судді. Відповідно, законодавець має описувати окремі процедури в такий спосіб, щоб вони максимально враховували відсутність юридичного досвіду присяжних, проте щоб вони могли в достатній спосіб реалізовувати свої повноваження в межах кримінального провадження. Саме тому можна стверджувати, що під час розгляду кримінального провадження судом присяжних ч. 4 ст. 347 КПК України застосовуватися не може і для доведення цієї позиції ми можемо надати одразу декілька аргументів. По-перше, присяжні, як правило, не є професійними юристами, а тому вони не можуть оцінити позицію сторони обвинувачення у випадку, коли прокурор буде зачитувати лише його скорочену частину. Дійсно, у них, як і у інших учасників кримінального провадження, була можливість ознайомитися зі змістом обвинувального акту, проте така можливість в принципі не позбавляє прокурора обов'язку зачитати обвинувальний акт, а отже по відношенню до присяжних обмежень у часі теж не має бути. По-друге, така пропозиція не буде суперечити позиції сторони захисту навіть в тому випадку, коли вона (як було наведено у прикладі вище) не проти того, щоб прокурора було обмежено в часі на зачитування обвинувального акту. Дійсно, це може стати причиною затягування судового розгляду, проте, якщо відповідне правило буде зазначено в КПК України, то обвинувачений, подаючи клопотання про розгляд кримінального провадження щодо нього судом присяжних, повинен розуміти всі ризики, в тому числі і те, що суд за необхідності не зможе обмежити прокурора в зачитуванні обвинувального акту.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, прокурор, обвинувальний акт, обвинувачення, суд присяжних, присяжні

Liakhovchenko I.A. Features of the prosecutor's announcement of the indictment in a jury trial

Summary

The article analyzes the features of the announcement of an indictment in a jury trial. It was noted that during this study, no examples were found when Part 4 of Article 347 of the Criminal Procedure Code of Ukraine was applied when deciding a case by a jury. In general, such a conclusion is not unexpected, primarily due to the relatively small percentage of criminal proceedings considered by a jury. At the same time, this does not mean that there is no need to study the specifics of the application of this provision in relation to juries. Jurors are involved in the consideration of only those criminal proceedings that cause significant harm to public interests. Society is interested in the participation in justice in this case by persons who, although they are representatives of society, do not have signs of professional deformation (positive or negative), which professional judges have. Accordingly, the legislator should describe individual procedures in such a way that they take into account the lack of legal experience of jurors as much as possible, but so that they can sufficiently exercise their powers within the framework of criminal proceedings. That is why it can be argued that during the consideration of criminal proceedings by a jury, Part 4 of Article 347 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine cannot be applied, and to prove this position we can provide several arguments at once. First, jurors, as a rule, are not professional lawyers, and therefore they cannot assess the position of the prosecution in the event that the prosecutor reads out only its abbreviated part. Indeed, they, like other participants in criminal proceedings, had the opportunity to familiarize

themselves with the contents of the indictment, but such an opportunity in principle does not relieve the prosecutor of the obligation to read out the indictment, and therefore there should be no time limits for the jury either. Secondly, such a proposal will not contradict the position of the defense even if it (as was given in the example above) is not against the prosecutor being limited in time for reading the indictment. Indeed, this may cause a delay in the trial, however, if the relevant rule is specified in the Code of Criminal Procedure of Ukraine, the accused, when filing a motion for consideration of the criminal proceedings against him by a jury, must understand all the risks, including the fact that the court, if necessary, will not be able to limit the prosecutor from reading the indictment.

Key words: criminal trial, criminal proceedings, prosecutor, indictment, indictment, jury trial, jurors